

2-årig Systemisk/Narrativ vidareutbildning

vid Göteborgs Center för konsultation (GCK)

Våren 2013

Erika Petersson

ATT OMFÖRDELA MAKTEN

Inledning

Denna text är en avslutande uppsats på Göteborgs Center för konsultations tvååriga Systemiska/Narrativa vidareutbildning. Vi som läser utbildningen är verksamma som socialarbetare främst inom olika delar av socialtjänsten i Göteborg och dess närområde och läser utbildningen på arbetstid. Jag arbetar som socialsekreterare på Enheten för Unga Vuxna i Göteborgs stad, Västra Hisingen. Inom vår enhet arbetar vi med personer i åldern 18-25 år utifrån SoL, LVU och LVM. Detta innebär att en stor del av vårt arbete utgår från vår roll som myndighetsutövare. I arbetet på socialkontor har de människor vi möter många gånger inte frivilligt valt att ha kontakt med oss. Även de personer som frivilligt har tagit kontakten kan ha upplevt ett stort mått av ofrivillighet utifrån att de på grund av sin livssituation tvingats att ta en kontakt. Detta innebär naturligtvis en maktobalans. När jag valde att studera till socionom gjorde jag det utifrån ett intresse för samhällsstrukturer och politik där jag lockades av de olika delar utbildningen var uppbyggd av för att belysa detta. Som färdig socionom började jag arbeta som socialsekreterare och upplevde direkt en frustration över att vara en del av den struktur, makten och de ramar socialtjänsten som myndighet sätter för vårt arbete. Även om jag under de dryga tio år som jag nu har arbetat inom socialtjänsten har hittat ett arbets- och förhållningssätt där jag kan väva in mina värderingar och dämpa frustrationen så finns den ändå i visst mått kvar. Då systemen inom socialtjänsten många gånger är uppbyggda på att vi är experter som bör leverera lösningar till de som vänder sig till oss med sina problem riskerar maktobalansen alltför ofta att människor hålls kvar i en maktlöshet då de inte får möjlighet att ta ansvar för sina egna liv. Jag anser att det systemiska/ narrativa perspektivet dock ger en möjlighet att omfördela dessa roller då det istället utgår från att klienten är experten och att de i och med detta också sitter på lösningarna.

Praktik

Utifrån de inledande tankarna om det systemiska/narrativa perspektivets fokus på klienten som expert kommer jag i min uppsats att fokusera på makt och vårt ansvar som socialarbetare att förvalta den makt vårt yrke innebär. Då jag för närvarande är föräldraledig har det varit svårt för mig att välja ett aktuellt ärende och jag har därför istället valt ett perspektiv som jag tycker har varit särskilt lärande genom utbildningen,

det om makt och att omfördela makten. Vi som arbetar med socialt arbete, oavsett om vi jobbar inom myndighetsutövning eller som behandlare, möter människor som antingen vänder sig till oss frivilligt eller med visst tvång. Oavsett bakgrunden till kontakten måste vi vara medvetna om den makt vi har i relationen utifrån en förväntad expertroll. Detta blir särskilt viktigt om man har en myndighetsroll eftersom man då representerar en myndighet. Utbildningen har fått mig att fundera mer kring den makten och då framförallt hur man i större utsträckning kan omfördela den inom ramen för kontakten mellan socialsekreterare och klient.

Teoretiska utgångspunkter

Det narrativa perspektivet eller infallsvinkeln innebär att man utgår från berättelser som meningsbärare där vi använder berättelsen att skapa mening och sammanhang i vår förståelse om oss själva och vår omvärld (Moltke & Molly, 2011). Många människor bär på en dominerande berättelser som skapar en problemfylld självbild och utifrån det narrativa perspektivet kan man som behandlare stötta klienten i att hitta en ny berättelse, den som också finns där men som inte har fått ta samma plats. Den nya alternativa berättelsen kan låta de positiva upplevelser, erfarenheter och egenskaper som klienten har få skapa en rikare berättelse som förhoppningsvis tar över den tidigare dominerande berättelsen. Det narrativa perspektivet utgår också från att människor är experter på sina egna liv och att man som behandlare i samtal bör inta en nyfiken, undersökande position snarare än en expertroll (Morgan, 2004).

En kärna i det narrativa förhållningssättet och framförallt i Michael Whites arbete är det externaliserande samtalet (2012). Det externaliserande samtalet syftar till att frigöra människor från uppfattningen om att de problem de kämpar med är en del av deras identitet och istället göra det till ett objekt att lägga upp på bordet och prata om. Att göra personer till problem förminskar och avväpnar dem och gör dem maktlösa och passiva. När man har lyft bort skuld och internalisering av problemet från människor kan kraft att ta tag i situationen frigöras. Att använda sig av externaliserande samtal kan alltså medverka till att skapa makt.

Michael White tar i sin bok *Kartor över narrativ praktik* (2012) upp hur makt begränsar vårt handlingsutrymme. Han tar dels upp traditionella maktförhållanden som ras, kön,

sexualitet, ekonomi men pratar också om ”modern makt”. Det Michael White menar med modern makt är hur sociala samhällsnormer skapar förväntningar, som ofta internaliseras, på människor som om man inte lyckas leva upp till dessa leder till känslor av otillräcklighet och personligt misslyckande. I relation till begreppet om modern makt tar Michael White också upp begreppet ”personlig agens” som just handlar om en persons förmåga att styra sitt liv och uppleva att man har makt att vara den man vill vara. Michael White använder sig av en metod han kallar ställningsbyggande samtal för att stötta människor i att överbrygga upplevelsen av otillräcklighet och oförmåga att styra över sitt liv till att bli aktiv i det egna identitetsskapandet. Teorin om det ställningsbyggande samtalet grundar sig i utvecklingspsykologen Leo Vygotskys arbeten om spädbarns inlärningsprocess. Vygotsky menade att spädbarn inte utvecklas genom självständigt arbete utan att de är beroende av socialt samarbete med vårdnadshavare och andra barn för att ta utvecklingssteg. Utan att se på klienter som barn eller att nedvärdera deras förmågor kan inställningen ändå vara användbar då även om människor har ansvar och förmåga att själva förändras kan de behöva stöd i en övergång där det ställningsbyggande samtalet kan vara en metod för att ge detta stöd. I det ställningsbyggande samtalet ställer behandlaren frågor som hjälper klienten att distansera sig från det som är känt och istället röra sig mot det som är möjligt. Ger klienten svaret att den inte vet vad den ska svara på frågan bör frågan omformuleras eller så får man som behandlare ta ett exempel från en annan klient eller situation för att göra frågan begriplig. Risken är att man annars bara fastnar i uppfattningen av att klienten inte är intresserad eller motiverad att svara på frågan.

En annan infallsvinkel när det gäller att stötta klienten till förändring, snarare än att styra, och vara ett medel för att nå klientens mål hittar vi i Moltke & Mollys bok *Systemisk coaching* (2011). Författarna definierar systemisk coaching som en hjälpinriktad samtalsform där man går på upptäcktsfärd i den enes värld för att få klarhet kring denna. Till skillnad från många andra samtal är samtalet enbart fokuserat på den ene, alltså i vårt fall klienten. Man kan också se samtalet och relationen som en hjälpande relation där coachen bistår fokuspersonen i den förändring och utveckling som fokuspersonen önskar. Det som gör förhållningssättet systemiskt är dock att man fokuserar på relationen mellan fokuspersonen och dennes problemställning där coachen

försöker hjälpa fokuspersonen att använda sig av olika perspektiv på denna relation. Syftet med systemisk coaching är att fokuspersonen ska få nya perspektiv på sig själv och sin berättelse och genom det få möjlighet att skapa en ny berättelse som ger mening och nya möjligheter i livet. Coachen ses som en spelledare som dels genom frågor styr samtalet men också löpande tillsammans med klienten reflekterar kring samtalet och processen. Inledande gör man ett ”kontrakt” där man sätter upp ramen för samtalet och kommer överens om vad som är viktigt att prata om och vilket mål fokuspersonen har med samtalet. Löpande under samtalet kan man ta ”time out” för att klargöra att samtalet är på väg åt det håll som man önskar. ”Avslutningen” har till syfte att utvärdera om samtalet har stämt överens med det som bestämdes i kontraktet samt belysa själva processen under samtalet.

Kenneth Gustafsson och Bengt Weine belyser i sitt kapitel *Lära av klienten* i boken *Samforskning* (2006) att trots att vi som arbetar inom socialtjänsten har en maktposition där klienten oundvikligt hamnar i en beroendeställning har vi möjlighet att skapa goda relationer om vi intar en ”icke-vetande” position. Även i de fall där relationerna inte har varit goda är det viktigt att lyssna till klientens röst. Det systemiska/narrativa perspektivet genomsyras just av att vi ska lyssna på klientens röst. I linje med detta presenterar författarna i boken praktiska exempel på hur man kan arbeta utifrån detta fokus. Syftet med samforskning är enligt författarna att ”*ta hjälp av sina klienter för att lära sig något om det man har gjort tillsammans och utforska vad som var till hjälp och vad som eventuellt inte var det. Det betyder att man som behandlare sätter sig i en lärande position i förhållande till sina klienter*” (s.27). De samforskande samtalen skall liksom övriga samtal på en systemisk grund bestå av öppna frågor där en intervjuare först intervjuar behandlaren om vad den vill ha hjälp med, därefter klienten om vad den tänker kring den första intervjun och vilka reflektioner som finns kring de frågor behandlaren har och avslutar sedan med ett gemensamt samtal. Klienten får tydlig information om att syftet med intervjun är att lära av klienten om vad man som behandlare har gjort som fungerat eller inte fungerat. Förhoppningen är att samtalen kan mynna ut i information som kan förändra vårt sätt att arbeta, alternativt att det som har gjorts har varit verksamt och är någonting vi ska fortsätta med.

Scott Miller presenterade under sin Workshop (23-24 april, 2009) det han kallar praktikbaserad evidens. Med det menar han att man som behandlare genom att utvärdera den praktik man arbetar i, alltså samtal i mötet med klienter, lär sig vad som fungerar och inte. Scott Miller ser relationen mellan behandlare och klient som den viktigaste förutsättningen för att förändring ska vara möjlig, det och att klienten får vara expert. Han betonar att det krävs mod att låta klienten vara expert eftersom det utmanar vår vana position men om vi har det modet skapar vi större möjlighet till förändring. Scott Miller har utvecklat en särskild metod av skalor att använda sig i kontakten mellan behandlare och klient. De två skalor han lade fram vid sitt framträdande har han valt att kalla ORS (Outcome Rating Scale) och SRS (Session Rating Scale). Syftet med ORS skalan är att skatta förändring där man vid en inledande kontakt skattar hur man upplever sin situation utifrån områdena personligt välbefinnande, nära relationer, socialt som arbete, skola och vänner samt livet som helhet. Vid följande kontakter följer man upp om förändring har skett genom att klienten åter får skatta hur man upplever sin situation. Den andra skalan, SRS, används vid samtalen för att skatta om samtalet genomfördes på ett sätt som gav det man hade önskat av samtalet. Att systematiskt arbeta med skalorna bidrar dels till att se förändring hos klienten samt ger information om man enligt klienten arbetar med rätt saker i samtalen.

Moltke & Molly betonar i sin bok *Systemisk coaching* (2011) språket som en viktig del av det systemiska/narrativa perspektivet då de skriver ”...begrepp är förutsättningar för att vi ska förstå någonting överhuvudtaget. Vi kan inte begripa eller förstå något som vi inte på förhand har begrepp om. Och begrepp om något får vi genom språket. Det vi inte förstår hänger vi upp på de begrepp eller berättelser som vi har – och med dem som ram försöker vi skapa mening i det vi möter i världen” (s.168). Språk ses som en viktig maktfaktor och att behärska språket ger en stor fördel för att positionera sig i samhället. Detta innebär också att det sätt vi använder språket i mötet med våra klienter antingen kan skapa murar och förstärka maktobalansen eller hjälpa till att bryta ner dessa murar och makten.

Teori/praktik

Utifrån min roll som myndighetsutövande socialsekreterare är frågan om makt och avsaknad av makt ständigt närvarande i min arbetsvardag. Då jag utifrån denna roll är

den som sitter på makten har jag stort ansvar i hur jag bemöter de jag arbetar med samt när det gäller försök att omfördela makten. Den målgrupp jag arbetar med, unga vuxna i ålder 18-25 år, påverkas många gånger mer än övriga åldersgrupper av det som Michael White benämner modern makt. Det finns starka normer från samhällets sida om vilken som är den rätta vägen att gå mot ett vuxenliv och dessa normer sätter press på den som inte vet hur man ska ta sig framåt. I kombination med de krafter traditionell makt utgör är det som ung lätt att känna sig förlamad och passiv inför sin framtid. Saknar man rika berättelser som ger kraft och tro på sig själv är det ännu svårare att ta sig dit. Vår roll blir att vara ett stöd i att hitta den väg som är rätt för just den människan. Här visar sig naturligtvis en stor begränsning då tiden och utrymmet att stötta varje enskild individ på just det sättet den behöver stöttas inte alltid ryms inom de ramar vi har som socialsekreterare. Att vi som arbetar som socialsekreterare alltför ofta slutar eller tar uppehåll från våra tjänster bidrar inte heller till att ge klienterna den trygghet och kontinuitet som tillsammans med tydliga ramar och budskap är viktigt för att ha möjlighet att flytta sig framåt. En särskild svårighet som myndighetsutövande socialsekreterare är arbetet utifrån tvångslagstiftningarna. Det kan ses som socialtjänstens yttersta ingripande mot en människas egen vilja och gör det också svårt att verkligen arbeta efter målsättningen att lyssna på klienterna och lita på att de är experter.

Om vi släpper det som kan hindra oss från att arbeta utifrån systemisk/narrativ grund och istället fokuserar på det som är möjligt är det grundläggande att man bestämmer sig för att det är möjligt. Den första frågan jag ställer mig är: ”Hur kan vi i våra kontakter bli bättre på att släppa ifrån oss makten och tänka i ett större perspektiv kring vår roll och vårt ansvar som myndighet?” Eftersom makt är inflytande skulle ett ändrat perspektiv innebära vinster på en samhällsnivå eftersom ett aktivt folk med inflytande över sina liv är ett levande och produktivt folk.

Det är en utmaning att medverka till att människor upplever att de har både ett ansvar och en möjlighet att ta makten över sina liv. Att hjälpa människor att fylla på de berättelser de bär med sig och skapa en dominerande berättelse om möjlighet till förändring och personlig agens kan vara ett sätt att bidra till denna förändring. Genom att arbeta med externaliserande samtal kan vi hjälpa klienten att se bortom de problem

som ofta blivit en del av deras självbild och istället frigöra kraft och skapa handlingsutrymme till att ta tag i problemet.

Coach är på många sätt ett urvattnat begrepp i dagens Sverige, då det används i många sammanhang med olika betydelse, men jag tilltalas ändå av dess betydelse och önskar att det är coachande socialsekreterare jag kan vara. Jag ser på min roll som coachande, assisterande och stödjande snarare än som en auktoritet som kommer med färdiga lösningar. Jag vill ha ett samarbete där klienten får hitta sin röst och lära sig att använda den. Detta kan ibland dock bli frustrerande eftersom man är klämd mellan produktivitetens krav och påbud om vad vi ska och kan göra. Jag tror att man genom samskapande som behandlare kan ta ansvar för att omfördela makten och låta klienten få vara expert samtidigt som man håller i styrningen.

Den form av struktur som exempelvis användandet av kontrakt, time-out och avslut som används i systemisk coaching samforskande samtal samt användandet av skalor tilltalar mig. Dels skapar det tydligare ramar för mig själv i mitt arbete och stämmer av om vi är på väg åt rätt håll men det blir också tydligare för klienten vad vi gör och att de känner att deras åsikt kring det vi gör är avgörande. I Göteborgs stad arbetar man regelbundet med brukarenkäter för att ta del av brukarnas uppfattning kring vårt arbete och vår kontakt. Många gånger blir dessvärre resultaten av detta ganska platta eftersom det inte ger klienten en möjlighet att komma med tankar kring varför de svarar som de gör eller vad de har för idéer om hur vi kan göra annorlunda. När vi följer upp enkäterna tycker jag att vi varje år kommer fram till att vi borde utveckla detta och hitta former för att låta klienternas röster komma till tals på riktigt, men det stannar ofta där. Här kommer de vanliga begränsningarna in gällande tid, kraft och resurser och att någon måste vara den som tar ansvar. Om vi tar oss tid att låta klientens röst höras, med risk att få kritik, genom att använda skalorna eller samforskande samtal kan vi också lära oss av klienterna vad vi bör göra mer eller mindre av. Som med allt tror jag därför att det är viktigt att man betonar att detta är en prioritering och att man får mandat att arbeta med det.

Vilket språk jag använder i mitt arbete och vad jag genom mitt sätt att uttrycka mig i mötet med klienter och andra förmedlar är något jag funderar mycket kring. Att arbeta inom en myndighet kräver i vissa sammanhang ett formellt språk, om inte annat i

skrivandet av utredningar som ska vidare till politikerna. Här försöker jag att hitta en balans mellan att uttrycka mig på ett sätt som betonar att jag ser allvaret i vad dessa utredningar ska mynna ut i, samtidigt som jag låter klientens röst höras. Även möten och samtal med klienter, anhöriga och samarbetspartners kräver en balansgång mellan olika sätt att uttrycka sig för att inte riskera att förminska människor eller bidra till maktlöshet genom att låta obegriplig.

Det är svårt att särskilja vilka inslag i mitt arbete som har inspirerats av utbildningen och vilka som har kommit genom erfarenhet samt personlig och yrkesmässig mognad. Jag tycker också att det är svårt att konkret peka på vilka teorier jag använder mig av men jag kan säga att utbildningen har gett mig praktiska verktyg i form av olika samtalstekniker samt möjligheten att reflektera kring arbetet genom ett utifrånperspektiv som har varit till stor nytta i min yrkesmässiga utveckling. Där har utbildnings-tillfällena, där vi har träffats och fått möjlighet att reflektera över vårt jobb och vår yrkesidentitet inom olika områden och från olika perspektiv, bidragit till att förbättra och utveckla mitt förhållningssätt. Min önskan är att jag är en socialsekreterare som tror på klienten och att vår relation fungerar på ett sådant sätt att de känner den tilltron. Jag vill också tro att jag inte är rädd för att släppa ifrån mig makten och att jag vågar utmana rådande normer. Jag tror att jag genom utbildningen har ökat min uppmärksamhet när det gäller att lyssna på klientens röst och att stå upp för den inom ramarna för mitt arbete. Jag tycker också att jag har blivit bättre på att inte fokusera på problemen samt att särskilja på personen och problemet som påverkar livssituationen i negativ riktning. Detta har också inneburit att jag tydligare betonar det som fungerar och försöker att stötta klienten till att skapa rikare berättelser.

Mitt lärande

Att skriva och den process som föregår själva skrivandet, där man reflekterar kring vad man lärt sig och tagit intryck av, har varit nyttig för att knyta ihop dessa utbildningsår samt bena ut vad man tagit med sig och vill ta med sig i framtiden. De två senaste årens studier på GCK har för mig bland annat mynnat ut i tanken att den teori eller det perspektiv som det systemiska/narrativa utgör bottnar i att omfördela makten. Denna omfördelning ska ske från oss som genom vårt yrke har satt oss i en expertroll till de som är de verkliga experterna – personerna vi möter i vårt arbete. Perspektivet har inte

inneburit en ”aha upplevelse” men har hjälpt mig att gå från att känna vanmakt över att jag besitter en makt jag finner orättvis och många gånger frustrerande till att inse att jag har möjlighet att i stor utsträckning släppa ifrån mig den makten. Med ett systemiskt/narrativt perspektiv kan jag istället se på klienterna som experter och använda mig av de verktyg för samtal och kontakt som det systemiska/narrativa perspektivet ger för att de ska kunna praktisera makt över sina egna liv. Jag hoppas att jag i framtiden ska bli bättre på att släppa ”rädslan” för att klienterna får inflytande över den planering vi gör samt de beslut som fattas för dem och litar på att de vet vad som är bäst för dem. Det jag menar med rädsla är inte en rädsla för att låta klienterna ta plats, utan rädslan inför att inte ha mandat till detta och riskera repressalier om den planering man gör utifrån klientens önskemål leder till bakslag. Visst upplever vi många gånger begränsningar i vår arbetsvardag men det är viktigt att hitta utrymme att använda sig av de tankar och verktyg som det systemiska/narrativa perspektivet ger både för vår egen och för klientens skull.

Inom socialtjänsten måste vi sluta tro att våra lösningar alltid är bäst för de människor vi möter och istället reflektera kring för vem vi gör det vi gör och varför. Vi bör också lämna tron på att det som är evidensbaserat genom forskning är det som kommer att fungera för alla och istället lyssna till de som själva har erfarenheter av vad som fungerar för just dem. Jag hoppas att jag genom utbildningen har hittat en trygghet i perspektivet och att jag kan vara del i att bidra till en förändring.

Vi som möter människor som vänder sig till oss med önskan om olika former av stöd måste vara medvetna om den makt vi har. Genom att vara tydliga och transparenta kan vi lägga upp makten på bordet och visa att vi inte har någon hemlig agenda utan att vårt syfte är att vara ett verktyg i människors önskan om förändring. Vårt uppdrag och syfte måste vara en stöttning för människor att själva ta makten över sina liv, allt annat vore kontraproduktivt.

Referenslista

Moltke, Hanne V. & Molly, Asbjörn (red) (2011) *Systemisk coaching – En grundbok*
Lund: Studentlitteratur

Morgan, Alice (2004) *Vad är narrativ terapi?* Stockholm: Mareld

White, Michael (2012) *Kartor över narrativ praktik* Lund: Studentlitteratur

Wächter, Anders (red) (2006) *Samforskning – att lära av klienten* Falun: Mareld

Workshop

Scott Miller (23-24 april, 2009) *Vad är verksamt i socialt behandlingsarbete?*
Göteborgs center för Konsultation